

осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, повинно бути дійсно таким, як це сформульовано в законі. Інше розуміння розгляданого феномену буде не тільки неправильним, але й незаконним, а значить і неприйнятним для практичного застосування.

З цієї точки зору важливо звернути увагу і на специфіку об'єктів захисту. Мова йде не просто про захист особи, яка бере участь в кримінальному процесі, а про захист його життя, здоров'я, житла, майна і, нарешті, про членів його сім'ї і навіть близьких родичів, тобто про ті об'єкти і суб'єкти, які становлять для кожного громадянина особливу біосоціальну та матеріальну цінність.

Підсумовуючи, слід відзначити, що з моменту прийняття вказаного законодавчого акту правова наука, юридична практика стали володіти новим самостійним і, до того ж, вельми необхідним суспільству правовим інститутом, у зв'язку з чим виникає проблема визначення його місця в системі діючого права.

При вирішенні даної проблеми слід виходити із предмету правового регулювання. Оскільки під кримінальним судочинством розуміється увесь кримінальний процес, тобто виявлення, попередження, припинення, розкриття, розслідування та судовий розгляд кримінальних справ, то правомірно (і доцільно) було б включити названий закон до структури КПК, виділивши для цього спеціальний розділ під назвою "Державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу".

Список літератури:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1973.
2. Баркер Клайв. Фильмы ужасов - это как фильмы наяву // Теленеделя. 1996. 3-12 мая.
3. Гибш Г., Форверг М. Введение в марксистскую социальную психологию. М., 1972.
4. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 12. Ст.57.
5. Голос України. 1994. 2 березня.

Надійшла до редколегії 22.11.96

*І.М.Погрібний, канд. юрид. наук,
О.В.Фандалюк*

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО АКТИВ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

Формування в Україні правової держави пов'язане з максимальним забезпеченням прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянином, з підвищенням авторитету закону, його суворим дотриманням всіма державними органами, з ефективністю правоохоронних органів.

Вирішальна роль тут належить закону, як безпосередньому виразнику волі народу і первинному регулятору суспільних відносин. Однак навіть абсолютно досконалі закони самі по собі не можуть досягти тих цілей, які мав на увазі законодавець, якщо відсутній достатньо забезпечений і чітко відрегульований механізм їх реалізації. Тому нині гостро відчувається потреба у виробленні механізму ефективної реалізації закону і його могутнього впливу на економічні процеси, на демократизацію суспільства.

На теоретичну розробку цієї проблеми мають бути в першу чергу спрямовані основні сили учених-юристів, покликаних теоретично забезпечити процес побудови правової держави в Україні [1, с.3-6].

Існують дві форми реалізації нормативних приписів: автономна і владна. Про першу можна говорити тоді, коли ні у держави, ні в юридичних осіб немає необхідності чи потреби у додатковому організаційно-владному здійсненні нормативних приписів. Мова йде у таких випадках про добровільну, безконфліктну реалізацію законів, інших нормативних актів, їх виконання, дотримання, використання закріплених у них правових можливостей. Ступінь дійовості здійснення таких актів прямо пропорційний ступеневі сприймання, адаптації їх суспільством, різними соціальними групами, громадянами. Безумовне сприйняття закону, іншого нормативного акту зовні виражається і проявляється у тому, що правові відносини будуються на основі і з урахуванням закріплених у них заборон і можливостей.

Друга форма реалізації нормативних установлень має ускладнену модель. Здебільшого наша держава не визнавала і продовжує не визнавати достатнім загальнонормативний рівень регулювання, вона визначає, коли, за яких умов, на яких підставах воно повинне і має бути доповнене індивідуальним владним регулюванням, тобто правозастосуванням.

Для цього існують дві підстави:

а) коли сама держава або змушена, або зацікавлена встановити додатковий контроль за реалізацією нормативних установлень і впливаючих з них правомочностей через економічні, політичні, ідеологічні, національні, територіальні та інші державні потреби і інтереси;

б) при здійсненні державою своєї обов'язкової охоронної функції у конфліктній зоні зіткнутих прав та інтересів суб'єктів, де вона виступає третейською стороною.

Найбільш яскравим прикладом є судова, арбітражна та інша правозастосовча діяльність правоохоронних органів держави [2, с.87]. Ми зосе-

редимо увагу більшою мірою на охоронні відносини, де правозастосувачами є органи внутрішніх справ.

Процес застосування права завершується прийняттям рішення, яке отримує своє зовнішнє, об'єктивоване вираження і офіційне закріплення у формі правозастосовного акту, який є одним з найважливіших правових засобів механізму реалізації закону та інших нормативних актів.

За допомогою актів застосування права забезпечується охорона і реалізація багатьох прав і свобод громадян, встановлених Конституцією України та іншими законами, приводиться у дію механізм державного примусу для забезпечення виконання юридичних обов'язків, утвердження в суспільстві соціальної справедливості.

Важливе теоретичне і практичне значення має різнобічна розробка питання про акти застосування норм права. Однак цю дослідницьку роботу не можна вважати закінченою. Необхідність у її активному продовженні і поглибленні покликана самим життям, потребами практики правозастосовної діяльності державних органів.

Правозастосовчі акти - це якісно визначена, складна і багатогранна правова категорія. Вони досить різноманітні. До них належать, наприклад, акти вищих органів державної влади і управління щодо вирішення поставлених перед ними конкретних завдань, акти про нагородження, призначення посадових осіб, виконавчо-розпорядчі акти місцевих Рад народних депутатів, судові акти, юрисдикційні акти адміністративних органів та ін. Різноманітний їх зміст, форма, характер. Акти застосування права становлять складне соціально-правове явище.

Як відомо, термін "акт застосування права" став використовуватися в юридичній літературі порівняно недавно. Його поява обумовлена, з одного боку, створенням і подальшим розвитком теорії правозастосування і вчення про механізм правового регулювання суспільних відносин, а з другого - потребою виділити в теорії і практиці цю самостійну правову категорію з числа багатоманітних індивідуальних юридичних актів [3, с.160-170].

Визначення поняття "акт застосування права" є одним з вузлових питань при дослідженні проблеми застосування права. Тож не випадково жодне монографічне дослідження про правозастосування не обминає це питання. Акт застосування права виступає як продукт і як висновок усього процесу владної реалізації правових приписів (правозастосування). має особливу соціальну цінність, яка проявляється у здатності служити

безпосередньою юридичною основою індивідуального регулювання суспільних відносин.

У літературі найчастіше правозастосовчий акт розглядається як належним чином оформлений письмовий документ, “який фіксує прийняте рішення, надає йому офіційного значення” [4, с.456-457]. Це пов'язано з тим, що здебільшого такий акт має юридичну силу лише тоді, коли він відповідним чином оформлений. Таке розуміння акту застосування права суттєво звужує уявлення про нього, адже не охоплює такі рішення владних суб'єктів права, які не оформлюються спеціальним письмовим документом, а виражені жестом, усно, сигналом і т.п. Наприклад, дії міліціонера-регулювальника або усні накази, вказівки, розпорядження, команди, що даються посадовими особами у процесі оперативно-організаторської роботи, не виражаються у документальній формі. Як і письмові, вони носять владний характер і тягнуть юридичні наслідки, їх виконання гарантується можливістю застосування примусової сили держави. Відмова від виконання, невиконання або неналежне виконання усного акту можуть потягти дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, кримінальну відповідальність. Тому в кожному випадку вони є формою державного управління суспільством, мають юридичну силу і виступають по суті як правозастосовні акти-дії [5, с.132]. Зауважимо, що в даному випадку про акти застосування права як акти-дії можна говорити лише як про форму об'єктивованого вираження результату правозастосовного рішення, щоб відмежувати їх від актів застосування права як актів-документів [3, с.162]. Адже насправді, акти застосування норм права, чи то акти-документи, акти-дії, акти-сигнали та інші, за своїм генезисом є актами-діями. Отож неможна обмежитись розглядом правозастосовних актів лише як актів-документів. І це природно, бо поняття акту застосування норм права як дії значно ширше, ніж поняття акта-документа.

Цікавий підхід до дослідження питання про правозастосовні акти міститься у роботах М.Г.Олександрова. На його думку, слід розрізняти у правозастосуванні акт як дію відповідного органу або посадової особи і акт-документ, у якому ця дія отримує об'єктивне вираження [6, с.511].

Цей погляд здається нам найбільш обґрунтованим і перспективним, що має низку переваг. По-перше, він передбачає діалектичну єдність змісту правозастосовних дій і форми їх об'єктивованого вираження зовні. По-друге, дозволяє виділити генезис актів застосування права, які за своїм походженням є актами-діями і виступають в реальному житті у вигляді рішень компетентних органів і посадових осіб щодо конкретної юридичної ситуації з ме-

тою її вирішення. Адже самі собою правозастосовні акти не з'являються. Вони здійснюються за волею суб'єкта. По-третє, дозволяє охопити правозастосовні акти, які не оформляються спеціальним документом (що важливо для цього дослідження і відповідає його цілям). І, по-четверте, виділяє як родові поняття при визначенні акту застосування права термін "рішення" [3, с.163].

Застосування права - це комплекс розумових і фактичних організаційних та юридичних операцій (дій) суб'єкта правозастосування, націлених на забезпечення нормального протікання процесу реалізації правових приписів [7, с.7]. Особливе місце у цьому комплексі дій займає рішення компетентного органу чи посадової особи щодо конкретної ситуації, у якому відображається індивідуальне державно-владне веління. Як справедливо зазначено, "вирішення справи - це не просто рядова стадія застосування права. Це стадія, яка займає центральне становище, характеризує саме застосування як таке" [8, с.343], "від нього залежить наступний розвиток правових відносин" [9, с.112].

Рішенням у справі владно розповсюджується дія застосовуваної правової норми на факт, визначаються права та обов'язки конкретних суб'єктів права, вирішується справа по суті [10, с.26]. Саме у рішенні норма права набуває індивідуально-владного характеру. Встановлюється остаточний зв'язок норми права з фактом, що підлягає вирішенню. З цього приводу Імре Сабо пише: "Рішення полягає в установленні, зокрема, того, чи відповідає те чи інше окреме відношення загальному, вираженому у нормі. На цьому ґрунтуються подальші суспільні наслідки: виникнення, зміна чи припинення індивідуальних правовідносин, а також призначення санкції [11, с.125].

Застосування права, як відомо, - юридична норма соціального управління. За допомогою владних, індивідуально-визначених, конкретних юридичних приписів держава організує управління економічним, політичним і соціально-культурним розвитком суспільства. Звідси за своєю юридичною природою рішення юридичної справи може бути охарактеризоване як "управлінське рішення". Як і в будь-якому управлінському процесі, у даному випадку рішення становить собою головну, визначальну ланку правозастосовної діяльності.

Список літератури:

1. Тацій В., Шемшученко Ю. Концепція розвитку юридичної науки і освіти в Україні // Право України. 1994. №12.
2. Завадская Л.Н. Теоретические вопросы применения права // Теория права: Новые идеи. Вып.1. М., 1991.
3. Черкасов А.Д. О природе правоприменительных актов // Вопросы теории государства и

права: Перестройка и актуальные проблемы теории социалистического государства и права. Саратов, 1991. Вып.9. 4. Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Социалистическое право. М., 1973. 5. Дюрягин И.Я. Применение норм советского права. Свердловск, 1973. 6. Александров Н.Г. Применение норм советского социалистического права. М., 1958. 7. Лазарев В.В. Эффективность правоприменительных актов. Казань., 1975. 8. Алексеев С.С. Общая теория права. М., 1982. Т.II. 9. Коренев А.П. Нормы административного права и их применение. М., 1978. 10. Бро Ю.Н. Проблемы применения советского права. Иркутск, 1980. 11. Сабо И. Основы теории права. М., 1974.

Надійшла до редколегії 27.01.97

Л.М.Лобойко

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЧОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ¹

У системі кримінального процесу немає і не може бути таких окремих процесів, котрі не мали б своїх специфічних завдань. Відсутність таких завдань у конкретній частині кримінального процесу обумовлює неможливість розгляду його як самостійного кримінального процесу. Конкретизація місця даного процесу в загальній процесуальній системі дає змогу визначити його місце у системі загальних правових завдань, що вирішуються в кримінальному процесі в цілому. “А відшукати місце, яке займає те чи інше завдання - означає значною мірою охарактеризувати його сутність” [2, с.10].

П.С.Елькінд вживає поняття “завдання кримінального процесу” як рівноцінне поняттю “цілі кримінального процесу”, стверджуючи, що “загального характеру цілі кримінально-процесуального права по оптимальному регулюванню відповідних суспільних відносин перетворюється в кримінальному судочинстві у комплекс більш конкретних цілей (завдань), що визначають напрямок практичної діяльності правоохоронних органів [3, с.38]. З думкою автора щодо ототожнення вказаних понять важко погодитися. Звернувшись до словника російської мови С.І.Ожегова, знаходимо, що мета - предмет прагнення, те, що бажано здійснити [4, с.870], а завдання - те, що потребує виконання [4, с.206].

¹ Теоретичне обґрунтування дослідчого кримінального процесу вперше у вітчизняній літературі було зроблене професором В.С.Зеленецьким [1, с.100-107]. Дослідчим кримінальним процесом вчений іменує частину процесу, що передує попередньому розслідуванню, в якій здійснюється прийом, реєстрація, перевірка і вирішення заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини.